

פגישות ראשונות עם נערות העיר, ביפורי האהבה החמה והזפה לעומת ראיית הזנות מקרוב והתעוררות היצרים. דוק התמימות הילדותית שמור היטב בסיפורים ובו ייחודם האמנותי בנוסף לכשרונם של המחבר לכתיבת סיפור קצר וטוב, המרשים בחוויותיו ומשכנע באמת האנושית הטבועה בו.

י. פ.

באר לחי

מסירת נסיון-חיים שנצבר, ונודפך באותה מסגרת ששמה המלה השירית, עשויה להיות כשלעצמה מטרת-חיים נעלה. לראות את השירה כסיכום, כחשבון-הנפש הסופי של המאבקים שניטשו בתוכי-תוכך, ואלה שניטשו בין לבין העולם, הריהי ראייה לא רק לגיטימית אלא נשגבה במלוא מובן המלה.

שמונה חלקיו של קובץ השירה מאת ב. גון (שנפטר מן העולם לאחר צאת קובץ שיריו זה) כמוהם כשמונה סיכומי-חיים. פרקי חיים ופרקי ספרות אחד הם כאן. כמתוודה על מתבונן המשורר על נופיו הפנימיים, על מלחמותיו ביצרו (שכן התיאור הפואטי של המלחמה העקשנית ביצר מתמשך כחוט-שני בכל הספר כולו), והוא נושא עיניו ומביט על נופים שמחוצה לו, על אלה שיש לפענח בלי הרף, על המציאות המתיצבת כחומה אטומה ועליו להסבירה לעצמו ולאחרים. תמונת הבאר, גולת-ההכותרת לכל תמונת העולם של המשורר, הריהי כאבן-שתייה קדמונית:

"והוא / אך אבן-השתייה יגול — / כדו יריץ / לבאר בראשית, / בואך בקעת צין היא קדש". (ע' 178)

באר-בראשית. הצליל המשותף מרמז גם על משמעות משותפת. תמונת העולם ה"פסטור-ראלית" כביכול לובשת ממדים של מיתוס עצום. מערבוביה שאין להסבירה, העולם מסתדר במעגלים-מעגלים אשר גרעינם— מקור חיותם—הבאר. הבאר היא היצר, יצר

שבעלה נפל לשבי נספחה לקיבוץ והיא יוצאת עם חיילים אוסטרים; יש לה בת, נערה עירונית מתבגרת; ולאחר-מכן, ביימות מלחמת-48, בית-הילדים עוקר לחיפה והעיר התהתית משפיעה על סגנון החיים; נערה חיפאית מתבגרת, וכל האווירה המעררת והמפרקת שבעקבות המלחמה. המלחמה מחישת את הקיץ, מקרבת חבלי-התבגרות. הסיפור הראשון מתאר פגישה ראשונה של ילדי הקיבוץ עם אשה צעירה ובתה המגיעות למקום. לפתע נתגלה לילדים עולם אחר של אשה צעירה מפורכסת ובתה הנערה, הלבוי שות בגדים עירוניים ושומרות על נימוסים הזרים להם. החלון שנקרע בחומת הקיבוץ התרחב והלך, הסקרנות גברה והוציאה את הילדים משלוותם. תיאורו של יהואש ביבר ריאליסטי ביותר ועם זאת רווי איזו רומנטיקה עדינה, הבאה על ביטויה בתיאורים פלאסטיים כמעט של מצבי-רוח ילדותיים.

עניינו של הסיפור השני הוא שריפת ספרי "הברית החדשה" על-ידי הילדים, בהשפעת הילדה שבאה מן העיר. נערה זו ידעה דברים הרבה, ובתוך השאר הסבירה לילדים כי "כל אחד יודע שהאלוהים שלהם הוא שקר... האלוהים שלנו אמת. הוא נתן את התורה ליהודים, הוא כתב את התנ"ך של היהודים. אז באו הנוצרים, כתבו את הספר הטמא שלהם וקראו לו הברית החדשה... אסור להחזיק בבית של יהודי ספר טמא כזה". "לאחר-מכן קרעה את הכריכה ואחר-כך תל-שה דפים וירקה עליהם". את ספרי "הברית החדשה" קיבלו הילדים משתי נשים מיס-יונריות. כך נערכה איפוא המדורה והספרים עלו על המוקד, והמלים האחרונות שאפשר היה להבחין בהן, בדף החרוך, היו אלו דווקא: "כי אהבה רבה אהב האלוהים את העולם עד אשר נתן את בנו יחידו..." זו היתה החוויה הדתית הראשונה של ילדי אותו קיבוץ.

שלושת הסיפורים האחרונים עוסקים בגלותם של ילדי הקיבוץ בחיפה בשנות המלחמה. חוט של חן משוך גם על סיפורים אלה, כאשר ההווי המלחמתי והרכוש הנטוש משמשים רקע לתחושות ההתבגרות של הילדים:

* בנימין גון (גולדמן): באר לחי (שירים); הוצאת מסדה, 1973; עמ' 274.

כריכה קשה

שוב ושוב חוזרת בשיריו של א. שמאס המלה "ציפיה". הופכים והופכים בה כבמד" דרש-סוד. משם-עצם מופשט עשתה קפיצת" דרך ונעשתה מוחש, חפץ :

"עד כאן אני מחכה. מקפל / פינת הדף, ומחזיר / ציפיתי למדף..."
ומעצם-היתה לפועל :

"החזאי / מצפה לגשמים. אני לא. אני לשווא / מצפה לקולך מרחוק. חלומות / ...מרימים רגליהם / ומצפים לשינה..." (ע' 28)

וכארבעת חלקי הקובץ, כן עולות ולובשות חיים ארבע ציפיות : הציפיה להתגלותה של העיר ירושלים ; הציפיה לאשה ; הציפיה לקול הפנימי ; והציפיה לקץ. מי שיטה אוזן לצלילי שיר-הפתיחה כבר יוכל לסכם לעצמו את ההמשך : משחק הצלילים שבין "לצפות" לבין "לצוף" אומר כאן הכל :

"... ומחזיר / ציפיתי למדף... / ... ואני הולך / וצף. הולך וצף." (ע' 5)

הציפיה טבעה שהיא אנטי-זמן, היא מקדמת את ההתרחשויות במחשבה. וכנגדה-ההיפך נעות לזרם, ואי-השאיפה לדבר שלא יהיה ניתן להשגה ברורה ומיידית. ונשים לבנו, עדיין באותו שיר-פתיחה, להשתנות הזמנים : מבינוני-לעתיד ; מעתיד-לעתיד פאסיבי-לעבר-ושוב להווה. השורות גדושות פעלים (מחכה, מקפל, מחזיר, אֶלְךָ, אתמשך, יפלו, אמרתי, לא אמרתי, מצייר, מקפל, הולך וצף, הולך וצף) ונוצרת אווירה של קדחתנות פיזית, של מאמץ עילאי שאין הגוף עומד בו.

ושער נפתח אל תוכה של העיר ירושלים. הציפיה היא לעיר "של מעלה" שתתגלה מתוך הקירות, הכיפות, הסימטות, של הי עיר הקיימת במוחש. העיר הריהי לפתע נערה חשוקה שהטבע צר לו באבן :

"בחמוקי הרחוב..." (ע' 19)

ירושלים בשלג היא כלה, ובשחר היא עוטה גלימה אדומה כלוחמת-שוורים. והתמונות

החיים ; היא גם החטא, החטא הקדמוני ממנו פרץ-צמח עץ-החיים. ויותר משהיא מקור חיים הריהי מוקד-משיכה ארוטי להמשכם של החיים.

אפשר לעקוב אחר מוטיב הבאר המתרקם אט-אט, משיר לשיר. ותחילה-החיפוש אחר אותו מוקד-חיים :

"רעבתי אכול מלחמי, צמאתי שתות מ- בארי וכדי..." (ע' 13)

לאחריו-הציפיה לנביעת המים :

"אם חסד גמלתני, / ובאר לי- — / מבוע ; / אמן את דליי / טעמים, / סו- למות וריבוע." (ע' 35)

הבאר, שוקת המים, הופכות סמלים של פרי-יון :

"בפצלות עשה ימיו, / בעץ-ליבנה לח ליד שקתות המים, / ולעת ייחום- — / הוסיף להרבות צאנו למענו- — / ולמען רחל אשתו." (ע' 41)

בשירים ה"אקטואליים" לובשת תמונת הבאר משמעות עמוקה עוד יותר, לאומית ואישית כאחת. הבאר היא סמלה ומקורה של האחי-דות ; אחדות העולם הפנימי ואחדות האומה מתקשרות בקשר בליינתק. "כת המריעים" מאיימת על טהרם של מי הבאר הקדמונית :

"עלי באר, / רוני קדם שירת הבאר, / לשטוף אבן-השתייה, / מרובד שטנה ; / מתפילה פושטת, פושטת- — / כחרלת." (ע' 168)

נפגמה האחדות ונטמאה הבאר. כל תמונת-העולם הסדורה, המיוחדת של המשורר הת-ערערה, נפרצה ללא תקנה. האדם אובד-והו-לך בתוהו-ובוהו אינסופי :

"הולך סובב מעגלות, / לא יט מסילה- — / —וראה- / מה-גדולה ההפלגה !" (ע' 197)

לאימת הבדידות שנפלה עליו עונה המשורר בשארית כוחו-בבדידות שתהיה רצונית, לא מתנכרת :

"—ימיו, / על מילאת השיבו, / ולא משיבה כרע." (ע' 270)

בסוף ימיו עדיין רודפתו תמונת הבאר, וגע-גועיו אליה לא תמו. הבאר הריהי עתה שער, שער אל "מעבר לפרגוד".

* אנטון שמאס : כריכה קשה (שירים) ; ספ"רית פועלים, 1974 ; 45 עמ'.